

a tényvel. S noha a gyermek lelki életéről legtöbbször fogalmuk sincsen, mégis lépten-nyomon beleavatkoznak (persze legtöbbször helytelenül) a gyermek életébe és elfojtásokra, visszasságokra és más hasonló beteges lelki állapotokra kényszerítik őket. Ilyen módon aztán már a gyerekkorban elültetik a hisztériának és a különféle neurózisoknak (ideggyengeségeknek) a gyökereit, amelyekből később a neurótikus megbetegedés származik. Nem is csoda ez, hiszen a helyes nevelés talán a legnehezebb a világon. Hogy szülőkké válni sokkal könnyebb, mint a gyermeknevelés terén megfelelő szakértelemmel és türelemmel rendelkezni, az a legtöbb anyának és apának eszébe sem jut"...

IVKOVICS NÁNDOR:

Kiskereskedő és a válság

A közvélemény a gazdasági válságot még ma is, 7 év után, leküzdhetőnek, áthidalhatóknak tartja. Az átlagember az egész krízist egyéni sorsának rosszabbodásán keresztül látja csak és így egészen homályos fogalmai vannak egy átfogó jelentőségű, a társadalom minden viszonyára kiterjedő gazdasági depresszióról. A kispolgár látóköre nem igen terjed saját egyéni érdekkörén túl, szakmája és szakmájához tartozók érdekközössége már a legmesszebbmenő perspektívát jelenti számára. Ebből fakad azután az, hogy a gazdasági viszonyokat saját boldogulásának lehetőségein keresztül ítéli meg és ha kivételképen jó életfeltételek között él, akkor számára nincs is válság. Ugyanígy a krízis kiküszöbölését csakis pillanatnyi szükségeivel kapcsolatban, szakmájának „szanálásával” tudja elképzelni. Az összes termelési ágak szoros viszonya kiesik ebből a látókörből és így a társadalom gazdasági berendezkedéséről és a ma uralkodó válságról helytelen, torz képet nyernek. Általában minden egyes szakma, illetőleg ahhoz tartozók önmagukat teszik a termelés középpontjába és azt gondolják, hogy nélkülük felborulna az egész gazdasági rend.

A kiskereskedők és a kiskereskedelem mai helyzetének vizsgálásakor ezzel a kispolgári felfogással kell számolnunk és helyettük feltesszük a kérdést: Vajjon nélkülözhetetlen-e ma a kiskereskedelem vagy már idejét multá? A választ nem lehet egyszerű igennel, vagy nemmel megadni. Mai termelési és elosztási berendezkedésünk

mellett feltétlenül szükségesnek látszik, de ha ugyanakkor tekintetbe vesszük a társadalom technikai strukturáját, mely egy magasabb fokú, racionalizáltabb, tervszerű termelés előfeltételeit hordozza magában és ilyen irányban fejlődik; szükségessége kérdésessé válik. Mindenképpen tény az, hogy a kiskereskedelem és vele együtt a kiskereskedők helyzete a termelési rendszerben állandóan változik, alakul és hogy korábbi feltételei és az egész termeléshez való korábbi viszonya nem térnek vissza.

Hogy mennyire szükséges a kiskereskedelem, azt a nagytőke termelési és elosztási lehetőségei szabják meg. Ott ahol a nagykereskedelem közvetlen érintkezésbe léphet a fogyasztókkal, nincs reá szükség, a kiskereskedelem az egyenlőtlen versenyben elpusztul, vagy legalább is visszafejlődik. Ilyen kedvező lehetőségeket nyújtanak a nagy tőke számára a nagy városok és főbb ipari centrumok. Ezek egyrészt a jól kiépített vasút-hálózat, az utak, kedvező közlekedési lehetőségek folytán könnyen elláthatók a szükséges mennyiségű áruval, másrészt a lakosság meglehetősen nagy, koncentrált fogyasztótömeget képvisel és a nagykereskedelem állandó és egyenletes forgalmát biztosítja. Itt tehát a nagytőke kalkulációja nincs kitéve gyors változásoknak, melyeket a forgalomban előállt zavarok — mint pl. a fogyasztók számának hirtelen csökkenése idéznének elő és állandóan biztosítva van egy meghatározott mennyiségű árú elhelyezése. Ilyen körülmények között alakulnak meg a nagyvárosok nagy áruházai (Tata, Gólya, Mitić stb.) melyek a nagytőke és a fogyasztók közvetlen kapcsolatának az előbb említett módon biztosított előfeltételeiből születnek meg. A profit szempontjából előnyös helyzetét még csak fokozza az, hogy alkalmazottai nem szakképzett emberek és hogy főleg női alkalmazottakkal dolgozik.

Máskép áll a helyzet ott, ahol kedvező közlekedési viszonyok és nagyobb tömegekben koncentrált fogyasztók hiánya miatt a nagytőkének nem fizetődik ki áruházak létesítése. Az ilyen helyeken a kiskereskedelemre nemcsak a fogyasztók, hanem a nagytőke szempontjából is szükség van. A kis vevőkörre, szűk fogyasztóképességre berendezkedett kiskereskedelem állandó nyugodt piacot jelent a nagykereskedelemnek.

Ezek a viszonyok egy relative statikus állapotnak felelnek meg. Ámde ha az egész fentemlített termelési és elosztási viszonyokban defektusok állnak elő, lényegesen megváltozik a helyzet.

A gazdasági válság, amely a közvetlen fogyasztók vásárlóerejét a piacok felvevőképességét erősen csökkentette, az üzleti életet bizonytalanná tette, a kis — és nagykereskedelem viszonyában gyökeres változásokat okozott. Ezt legelőször is a kiskereskedelem érezte meg. Ez érthető is. Közvetlen kapcsolatban lévén a fogyasztókkal, szinte benne él a vásárlók tömegeiben és környezetében történő minden változásra rögtön reagál. A nagytőkével szemben képviseli a vásárlókat és a nagykereskedelem számára ő a tulajdonképeni fogyasztó is. Így a tömegek csökkenő vásárlóké-

pessége a kiskereskedőnél is hasonló jelenségeket idéz elő és a munkanélküliség számának emelkedésével, szaporodik a csődbejutott kiskereskedők száma is. A vevőközönség megcsappan, az árú nem fogy és az áruba fektetett kiskereskedelmi tőke mozdulatlanságra van ítélve. Mivel pénzt az árúból nem kapja vissza, kénytelen hitelhez folyamodni. Ámde a nagytőke is résen van, már bajt szimatol. A hitel, amit nyújt, már sokkal drágább, sokkal szigorúbb feltételekhez van kötve. A kamatok magasabbak, a hitelterminus rövidebb, áruhitelt pedig csak az általa megszabott minőségben és mennyiségben ad. A kiskereskedő tehát, míg egyrészt elveszti vásárlóit, másrészt a nagytőke fojtogató hitelrendszerében fuldoklik. Mindez fokozatosan felőrli rezerváit, helyzete egyre bizonytalanabbá, reménytelenebbé válik. És ha figyelembe vesszük, hogy a vásárlók csökkenése egyenes viszonyban áll a kamatkövetelés növekedésével, láthatjuk, hogy a kiskereskedőnek a kettős nyomás alatt össze kell roppannia. Kinnlevőségeit nem tudja behajtani, áruba fektetett tőkéjét nem kamatoztathatja, növekvő adósságait nem tudja törleszteni és egy szép napon fizetéseképtelenné válik.

Ez a folyamat azonban nem ilyen egyszerűen megy végbe a legtöbb esetben és nem végződik mindig csőddel.

Míg egyes kereskedők számára elkerülhetetlen a csőd, addig mások, akik, amellet, hogy helyzetük látszólag semmivel sem különb, elkerülik ezt a végzetet. Ezekben az esetekben a nagytőke játsza a döntő szerepet. Ő határozza meg, hogy elbukjon-e, vagy megmaradjon a kiskereskedő. Ha ugyanis a nagykereskedő a helyi piacon konkurrenciát érez és így nem feltétlen ura a helyzetnek, vagy a piac felvevőképesége révén rentábilis egy újabb befektetés, akkor saját érdekei szempontjából különféle hitelnnyújtással megsegíti a kiskereskedőt.

Hogy a nagykereskedelem szerepét itt megértessük, tisztába kell jönnünk azzal a funkcióval, amit a társadalom gazdasági viszonyaiban betölt.

A kereskedelem eredetileg teljesen független foglalkozási ág volt. A fejletlen gazdasági viszonyok között a termelt árúk elosztását vállalta magára, közvetítő volt a termelő és a fogyasztó között. A kis ipari tőkék idején a termelés felaprózott volt. Kisebb kapacitású üzemek kevesebb árút termeltek és ezen termelt árúk felvásárlásához elég volt a kiskereskedelmi tőke is. Az ipari tőke koncentrálódása révén azonban egyre nagyobb kapacitású üzemek létesültek. A termelt árú mind nagyobb mennyiségben került a piacra, szükségessé vált tehát egy nagyobb tőke, amely ezt az árú-mennyiséget is képes volt felvásárolni és azután szétszítani. A kiskereskedelmi tőke nem volt elég erős ahhoz, hogy eredeti funkcióját továbbra is betöltse. Helyet kellett engednie a nagytőkének, mely mint kereskedelmi tőke lassan a kiskereskedő és termelő közé ékelődik be. Átvesszi a közvetítő szerepet és ezentúl már a kiskereskedő is tőle kénytelen vásárolni. A nagytőke könnyen felvá-

sárolta a megnövekedett ipari termelés árúkézletét és így tulajdonképpen megmentette a gazdasági élet folyamatos fejlődését az esetleges defektusoktól, melyek a megnövekedett ipari termelés nagy árúkézlete és a tőkeszegény kiskereskedelem ellentétességeiből származtattak volna. A nagykereskedelmi tőkére tehát a gazdasági élet fejlődésének meghatározott fokán szükség volt.

A kiskereskedelem, amint kiszorult elsődleges közvetítői szerepéből és kénytelen volt árúját másod, sőt néha harmadkézből beszerezni, le kellett mondania arról a haszonról, amit a nagytőke, mint első közvetítő vág zsebre és meg kellett elégednie azzal a haszonnal, amelyet a nagykereskedő átengedett neki, mint vásárlójának. A nagykereskedő viszont az árú nagymennyiségű felvásárlásával és a háta megett álló nagy finánciókével, mely úgy az ipari mint a kereskedelmi tőkét támogatja és lassan egyggyé olvasztja, nagyobb spekulációkba is bocsájtkozhat és így átlagos hasznán felül is kereshet. Ezt a hasznot csak nagyobbítják a kiskereskedőknek nyújtott hitel kamatnyereségei.

A nagykereskedelem, amikor a kiskereskedő útját elvágta a termelőtől, kezébe veszi az elosztás irányítását és a tőle vásárló kiskereskedőt hitelével függő viszonyba kényszeríti. Amíg a termelő és a kiskereskedő közvetlen kapcsolatban álltak egymással, a termelő — feltétlen szüksége levén rá — hitelével nem veszélyeztette a kiskereskedő önállóságát. A nagykereskedő azonban, mivel maga is közvetítőként áll a termelő és fogyasztó között, már nem bánik olyan enyhén a kiskereskedővel. Őt kizárólag a profit mozgatja és hacsak konkurenciális kérdések nem merülnek fel, hajtathatlan a kiskereskedővel szemben.

A nagy kereskedők versenyében azonban újra szerephez jutnak a kiskereskedők. Minden nagytőke ugyanis igyekszik minél nagyobb piacot biztosítani magának és ezért szüksége van a kiskereskedőre is. Egyrészt igyekszik megnyerni vásárlójának, másrészt a konkurrens nagytőkétől vásárló kiskereskedőket kiszorítani a piacról. A nagytőke versenye, amely gyakran a kiskereskedők egymásközötti és a nagykereskedelemmel szemben való konkurrencia formájában nyilvánul meg, így dönt a kiskereskedő lét vagy nem lét kérdésében. Az a kiskereskedő, aki a versenyben nem juthat szerephez, elbukik, míg az, aki a nagytőke szempontjából a konkurrens kezében hasznos szerepet játszhat, a nagytőkétől kapott előnyös hitel segítségével továbbra is megmarad.

A nagytőke hitelével megmentett kereskedő azonban mindig kényserhelyzetben marad a nagykereskedővel szemben, Kénytelen teljesen alávetnie magát a nagykereskedőnek. Tőle kell vásárolnia a szigorúan megállapított fizetési feltételek mellett. Sőt hitelnyújtásban is a nagykereskedő direktívái szerint kell eljárnia.

A versenyben elhullott kiskereskedők, amennyiben az a nagytőke érdekeinek megfelel, egyszerű alkalmazottak lesznek, képviselők vagy ügynökök.

A két függő viszony között tulajdonképpen csak jogilag van különbség, mert lényegében véve a jogi függetlenségét megőrző kiskereskedő éppen úgy szolgálja a nagykereskedő érdekeit, mint a jogilag is függőviszonyban levő ügynök vagy képviselő. Az elsónél a látszólagos függetlenség megvan ugyan, de az egész árúkézlet és az üzletnyitás, a nagytőke kezében van. A második esetben az alárendeltség csak kifejezettebben nyilvánul meg.

A leredukált kiskereskedők nagy része pedig sem az egyik, sem a másik formában nem kerülhet vissza a kereskedelembe előbb elfoglalt helyzetébe, hanem egyszerűen a nincstelenek számát szaporítják.

A nagykereskedelmi tőke hatása a piacon tehát a következőkben nyilvánul meg: 1. Az önálló kiskereskedők számát redukálja. Ebből a redukciónál kerülnek ki a) az önállóságukat teljesen elvesztett, de kiskereskedelmi gépezetbe visszakerült ügynökök, képviselők, megbízottak stb. b) azok, akik nem foglalhatják el többet helyüket a kiskereskedelembe, előbbi életfeltételeik megszűnése következtében a proletárok számát növelik. 2. A jogilag és anyagilag önálló kiskereskedőket anyagilag teljesen, és részben is függő helyzetbe juttatja.

Mindezen ténykedésével a nagytőke megtisztítja a piacot a kiskereskedők bonyolult konkurenciájától, helyi ügynökei és anyagilag tőle függő kiskereskedőkön keresztül biztosabban veheti fel a versenyt a többi nagytőkével és árúját közvetlenül olcsóbban juttathatja el a fogyasztóhoz (a kiskereskedői haszon elesik) tehát magának a közvetítésből kiesett kiskereskedő megkerülésével. Ezzel azután a piacon egyedül a nagytőke és a nagytőkék versenye marad meg.

A kiskereskedelmi réteg, mint középosztály, ilyen módon mindjobban elveszti azt az anyagi bázist, mely őt úgy gazdaságilag, mint ideológiailag a polgársághoz csatolta.

NYOMORÚSÁG A BŐSÉGBEN. *A civilizált világon 60 millió munkanélkülit tartanak nyilván és ebből évente csak 30 millió munkanélkülit segíyeznek hivatalosan.*

A hivatalos statisztikák szerint ötven civilizált államban évente 2,400.000 ember hal éhen és 1,200.000 ember követ el öngyilkosságot a nyomora miatt . . .

Ezzel szemben a civilizált államokat képviselő nagytőke 1933 óta annyi terméket hagyott pusztulni, vagy pusztított el, amennyiből több mint 30 millió embert lehetett volna kényelmesen táplálni és ruházni . . .